

Важливою умовою ефективності формування соціально-значущих якостей є не лише і не стільки послідовне входження неповнолітніх засуджених у вищенаведені етапи, але й виконання ними різноманітних ролей в умовах позбавлення волі (учасник, виконавець, організатор, керівник) з урахуванням ціннісних орієнтацій і вікових особливостей.

О. П. Липецький
м.Київ

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ПІДЛІТКІВ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ГУРТКАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Розкрито й обґрунтовано педагогічні умови формування пізнавальної самостійності підлітків, які навчаються у науково-технічних гуртках позашкільних закладів.

Ключові слова: дослідницька діяльність, пізнавальна самостійність, проектувальна діяльність, технічна творчість, позашкільні навчальні заклади

Пізнавальна самостійність – це якість особистості, яка охоплює єдину систему спрямованості, здібностей і вмінь індивіда своїми силами здійснювати пізнавальну діяльність, зокрема самостійно оволодівати загальнонавчальними та спеціальними знаннями, вміннями і навичками з метою вирішення задач, які є значущими для нього як для члена суспільства. Наявність пізнавальної самостійності забезпечує індивіду більш вигідне становище порівняно з тими людьми, які користуються стандартними прийомами оволодіння досвідом, сприяє його саморозвитку, дає можливість успішно розвивати вміння мисленнєвої діяльності, надає відчуття емоційного комфорту від прояву ініціативи, творчості.

Якісними характеристиками пізнавальної діяльності є активність і самостійність, які взаємозумовлені, взаємозв'язані і взаємно посилюють одна одну: в умовах мислительної активності виявляється самостійність індивіда, яка є необхідним внутрішнім стимулом розвитку мислення. Велику значущість у формуванні пізнавальної самостійності відіграють інтереси (вибіркова спрямованість психічних процесів людини на об'єкти та явища навколишнього природного і соціального світу, вияв розумової та емоційної активності, які залежать від досвіду й знань особистості); потреби (прагнення до набуття нових знань, умінь і навичок); мотиви (внутрішні спонукання до оволодіння знаннями, вміннями і навичками).

Пізнавальна самостійність передбачає проведення індивідом власними силами цілеспрямованої пізнавальної діяльності, в основу реалізації якої покладаються наявні в нього знання і володіння методами здійснення діяльності. Опорні знання становлять змістовий аспект пізнавальної самостійності, а методи пізнавальної діяльності – її технічний або процесуальний аспект.

Нами уточнено сутність поняття “пізнавальна самостійність”, під яким розуміємо інтегративну якість особистості, що характеризує її здатність активно, вмотивовано і без сторонньої допомоги оволодівати новими знаннями і вміннями, самостійно використовувати їх у процесі вирішення пізнавальних

задач. Визначено структурні компоненти (змістовий, мотиваційно-вольовий, операційний), критерії (знання про способи і прийоми вирішення пізнавальних задач; прагнення до отримання нових знань, здатність реалізовувати його без зовнішніх стимулів; вміння раціонально і самостійно вирішувати пізнавальні задачі; активність) і показники (систематизовані знання, фрагментарні знання, обмежені знання; стійкі прагнення і здатність, фрагментарні прагнення і здатність, відсутність прагнень і здатності; ґрунтовні вміння, несистематизовані вміння, відсутність умінь; творчість, довільна активність, вимушена активність, пізнавальна інертність) сформованості пізнавальної самостійності підлітків.

Нами проведено констатувальний експеримент, який показав, що найбільша кількість підлітків – (48,4 %) перебувала на середньому рівні сформованості пізнавальної самостійності, 39,0 % підлітків – на низькому рівні, 12,6 % – на високому рівні. За результатами теоретичного аналізу і констатувального етапу експерименту розроблено педагогічні умови формування у підлітків, які навчаються в науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів, пізнавальної самостійності, що передбачають запровадження в зміст роботи гуртків проектної діяльності для формування у підлітків знань та умінь самостійної пізнавальної діяльності; організацію індивідуальної самостійної дослідницької діяльності з урахуванням вікових особливостей; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу.

Ми розглядали проектування як особливий тип інтелектуальної діяльності підлітків, який передбачав перспективне орієнтування, практичну спрямованість дослідження, процес створення проекту – прототипу, прообразу передбаченого або можливого об'єкта. Індивідуальне проектування забезпечувало індивідуальний темп і стиль роботи підлітків. Запровадження в зміст експериментальної роботи методу проектів здійснювалося за допомогою розроблених для гуртків авіамоделювання та космічного макетування і моделювання програм, спрямованих на збагачення підлітків знаннями і вміннями самостійної пізнавальної діяльності завдяки добору спеціально розроблених пізнавальних завдань.

Суб'єкт-суб'єктна діалогічна взаємодія в умовах позашкільного навчального закладу – це форма педагогічного співробітництва між педагогом і вихованцями гуртка, під час якого педагог і діти об'єднані творчим діалогом з метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожного з учасників освітнього процесу, а також виявлення та реалізації їхніх кращих духовних якостей і творчого потенціалу. Таке педагогічне співробітництво забезпечувало позитивне ставлення дитини до педагога, освітнього середовища гуртка, своїх однолітків, успішне формування позитивних властивостей і якостей особистості, індивідуально спрямованих на саморозвиток, підтримувало її у досягненні певних результатів освітньої та практичної діяльності.

Найбільш ефективними формами і методами експериментальної роботи виявилися: метод проектів, тематичні бесіди, навчальні екскурсії, завдання із самостійного опрацювання наукової і науково-популярної літератури, конкурси, змагання, показові виступи, ігрові методики.

Результати заключних зрізів, які проводилися в експериментальній та контрольній групах, засвідчили позитивні зміни в рівнях сформованості у підлітків науково-технічних гуртків позашкільних навчальних закладів пізнавальної самостійності. Так, в експериментальній групі кількість підлітків з високим рівнем сформованості досліджуваної інтегративної якості збільшилася на 41,8 %, із середнім рівнем зменшилася на 9,1 %, з низьким рівнем зменшилася на 32,7 %. У контрольній групі кількість підлітків з високим рівнем сформованості пізнавальної самостійності збільшилася на 1,6 %, із середнім рівнем збільшилася на 0,5 %, з низьким рівнем зменшилася на 2,1 %.

Таким чином, розроблені й апробовані педагогічні умови формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів довели свою ефективність.

Література

1. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. – М. : Логос, 2010. – 336 с.
2. Григорьянц С. В. Формирование профессионального самоопределения подростков в процессе технического творчества: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Григорьянц Сероп Владимирович. – Ставрополь, 2005. – 147 с.
3. Проектирование систем внутришкольного управления : [пособие для руководителей образовательных учреждений и территориальных образовательных систем / под ред. А. М. Моисеева]. – М. : Пед. общество России, 2001. – 384 с.
4. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект : [монографія] / Пустовіт Г. П. – Миколаїв : Вид-во МДУ ім. В.О.Сухомлинського, 2010. – 379 с.
5. Селюкова Е. А. Педагогический коллектив как субъект деятельности в условиях модернизации дидактического процесса в общеобразовательной школе : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Селюкова Екатерина Алексеевна. – Ставрополь, 2005. – 155 с.

В.О. Луценко
м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН СФОРМОВАНОСТІ УЯВЛЕНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО СВІТ ДОРΟΣЛИХ

Анотація. Статтю присвячено одній з актуальних проблем дошкільної педагогіки – вивченню сучасного стану сформованості уявлень старших дошкільників про світ дорослих.

Ключові слова: узагальнений образ світу, дошкільники, норми поведінки, соціальні ролі.

Сучасні умови життя, обумовлені, насамперед, науковим прогресом, спонукають науковців та педагогів орієнтуватись у навчально-виховному процесі на те, щоб виховати дитину як особистість, яка володіє не просто певними професійними знаннями, а й та інтелектуальними аспектами знань, що передбачають формування власних поглядів на світ та на власне місце в ньому.

Безперечним є те, що кожна людина має власну картину світу і відповідно до неї будує своє життя. Ця картина може бути частковою або повною, глибокою або поверхневою. У формуванні цієї картини світу велику роль відіграють такі соціальні інституції, як навчально-виховні заклади та сім'я.

Дошкільна освіта є першою ланкою у неперервній системі виховання. Початок цієї освіти закладає життєві установки для малюка, які впливають на